

Öz

Emâlî ismiyle meşhûr olan Sirâceddîn Alî el-Uşî'nin akait kasidesi, klâsik edebiyat geleneğinde büyük bir akis bulmuş, birçok kez tercüme ve şerh edilmiştir. Türk dilinde onlarca kez manzûm ve mensûr olarak tercüme ve şerh edilen bu kasidenin az sayıda Farsça tercümesinin varlığından haberdarız. Metnini hazırladığımız Farsça manzum tercümenin mütercimine dair, kaynaklarda bir kayda tesadüf edilmemiştir. 66 beyitten müteşekkil olan bu kaside tercümesi, sade dili ve aslına yakın çevirisiyle dikkat çekmektedir. Lakin bu metin ile Bekir Topaloğlu, Hafız Refî'î Efendi ve Durmuş Özbek'in neşrettikleri metinler arasında birtakım farklılıklar vardır. Bazı beyitler hazırladığımız metinde bulunmadığı gibi, metnimizde yer alan üç beyte de diğer neşirlerde tesadüf olunmaz. Bunun yanı sıra birkaç beytin sıralamasında farklılıklar mevcuttur. Ayrıca beyitlerde, ibare düzeyinde varyantların olduğu da görülmüştür. Bu bağlamda çalışmanın amacı Farsça manzum *Emâlî Kasidesi*'ni incelemektir. Bu doğrultuda ilk olarak Sirâceddîn Alî b. Osmân el-Uşî ve Akâyid Kasidesi'ne ilişkin bilgi verilmiş akabinde ise *Emâlî Kasidesi* Tercüme ve Şerhleri'ne değinilmiştir. Daha sonra çalışmaya konu olan manzumenin yer aldığı Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih koleksiyonundaki 5399 numaralı mecmua ana hatlarıyla tanıtılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise manzumenin dil, imla ve üslup özelliklerinin üzerinde durulmuştur. Görüldüğü kadarıyla mütercim *Emâlî Kasidesi*'ni tercüme ederken asıl metne büyük ölçüde sadık kalmış ve aynı ifade sadeliği korunmaya çalışılmıştır. Kelâmî bir metin olması itibariyle, ilgili sahanın istılahları önemli ölçüde muhafaza edilmiştir. Bunun yanı sıra behişt, dūzâh, peygamber gibi yaygın olarak kullanılan Farsça kelimeler Arapça ibarelerin karşılığı olarak tercih edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sirâceddîn Alî Uşî, *Emâlî*, Akâidnâme, Tercüme.

Translation of Persian Verse: *Emâlî Eulogy* (*Qasida al-Amâlî*)

Abstract

Siraj ad-Din al-Ushi's confession of faith in rhyme, widely known as al-Amali, has had a great impact on the traditional literature and has been translated and commented upon several times. Although there are dozens of Turkish translations and commentaries of al-Amali, both in verse and prose, we

* Araştırma makalesi/Research article

** Dr., İnan Araştırmaları Merkezi, e-posta: hakkuygur@gmail.com

Makale Gönderim Tarihi: 31.12.2019

Makale Kabul Tarihi : 02.05.2020

know of a few Persian translations of it. Further, we have not encountered any information about the translator of al-Amali's translation which we studied. The translation which consists of 66 couplets is particularly notable for its simple language and for being very close to the original text. However, there are some differences between this text and the texts published by Bekir Topaloğlu, Hafız Refi'î Efendi and Durmuş Özbek. Some couplets are not included in the text we prepared; but three couplets in our text are not included in other publications. There are also differences in the order of several couplets. It was also observed that there were variants in the couplets at the expression level. In this context, the aim of this study to examine Qasida al-Amālī. Accordingly, first of all, information regarding Siraj ad-Din al-Ushi and Qasida al-Amālī has been given. Afterwards, translations and narratives of Qasida al-Amālī has been touched upon. Later, the book numbered 5399, which is located in the Suleymaniye Library Fatih Collection, has been outlined. In the last part of the study, the language, spelling and stylistic features of the verse are dwelled on. As far as it is seen, the translator has largely been stuck to the original text while translating and the simplicity of the expression was tried to be maintained. As the text is theological, the terms of the respective field have been substantially conserved. In addition, commonly used Persian words such as 'behişt'(heaven), 'dûzâh'(hell), 'peygamber'(prophet) are preferred as the equivalent of Arabic phrases.

Keywords: Siraj ad-Din al-Ushi, *Amali*, Akayidname, Translation.

Structured Abstract

Works written within the tradition of classical literature verse and have didactic character constitute one of the biggest branches of this tradition. Many writers have written the subjects and issues of different scientific fields as verse because the verse is easily memorable. Rather, these works, which were created for the students of the madrasah, have reached a wide audience. Qasida al-Amālī, written by Siraj ad-Din al-Ushi, is among these works. This work, which has received an intense interest since the date it was written, drew broad attention with its translation and commentaries especially in the Ottoman period.

Siraj ad-Din Alî b. Uthmân, who was Born in Osh which fall into the border of Kyrgyzstan today and was mentioned with the affiliation of 'Uşi', is one of the 10th century theologians from Maturidi school of kalam. Uşi, whom we know very little about his life, lived in Karakhanid and Seljuk era. Siraj ad-Din al-Ushi, who is one of the scholars from Transoxiana region, passed away in 575/1179. The name of Maturidi scholar ('alim) who wrote about hadith and fiqh (Islamic law) is mentioned with poetic akait that earned reputation with *Amali* name (Özbek, 1994, s.264-265; Toprak, 2006, 66-68).

Qasida al-Amālī, in which Islamic rules and principles of faith has been succinctly narrated in accordance with Maturudi schools of thought, is written in a completely didactic style. Classifications that are situated in the books of kalam such as theology (ilahiyat), prophethood (nübüvvet) and sam'iyat (sem'iyat) are also adhered in this qasida. Allah's tawhid (tevhid) and adjectives are addressed in the first section of verse akainâme. Then, that it is obligation/fard (farz) to believe in prophets and angels and Muhammad is the last prophet have been depicted. The first section is concluded with the truth of Miraj (Miraç), conditions of prophethood (nübüvvet), ranking of the companions of the Prophet. In the sam'iyat (sem'iyat) section, issues such as condition and well-being of faith, heaven and hell, punishment of the grave, and great sins have been mentioned.

Another Persian translation is the subject matter of this article. This work, which we could not reach to any record of the identity of translator and copyright date, is located in the number 5339 within Fatih Collection in Suleymaniye Library. This copy is the only known copy of the translation of Persian verse Amali. The translation which is composed of 66 couplets was copied with the Arabic origin.

We have not encountered any information about the translator of al-Amali's translation which we studied. The fact that the original text consisted of only a translation deprived us of certain records of the identity of the work. The absence of a trace of the work in collection of biographies and similar sources prevent us to talk about on this matter.

That Persian poetic Amali translation to be included in a book that includes the works we mentioned strengthens the opinion that the work was written in this region. The fact that this work is about Mâtüridiyye akâid also consolidates this belief. The clues related to the writing date of the work are weaker. The coexistence of the works of 12th and 15th century poets complicates the predictions about date.

The translator has largely been stuck to the original text while translating Qasida al-Amālī and the simplicity of the expression was tried to be maintained. As the text is theological, the terms of the respective field have been substantially conserved. In addition, commonly used Persian words such as 'behişt' (heaven), 'düzâh'(hell), 'peygamber'(prophet) are preferred as the equivalent of Arabic phrases.

The couplet, ranked 10th in all three publications, is not included in the text we have prepared. The 24th and 25th couplets are different in terms of their transposition. The 30th couplet in the text we prepared is not present in any of the other three copies. The couplet which is about 'Yazid's curse' appears in as

40th in Topaloglu's publication and as 39th in other two publications; but this couplet is not included in our text. 48th couplet that appear in our text does not exist in other three publications. In the place of this couplet, there is a couplet where a statement is made about haram and halal are regarded as rizq (rızık). 57th and 58th couplets in the text we prepared correspond to 19th and 20th couplets in other publications. 59th couplet that appears in our text does not exist in none of other publications. 62nd couplet which takes place in Topaloglu's publication does not exist both in our text and other publications.

The most striking difference between our text and other publications is on the couplet regarding 'Yazid's curse'. In this regard, there are differences of opinion, although not fundamentally, between Maturidî imams. This situation can be seen as an authority of the translator. The couplet on the provision of 'halal' and 'haram' is different, but they are suitable for each other as of matter.

One of the most important points about spelling is the letter (ع) in the last syllables of the source text. While the letter (ع) can be found at the end of a few couplets in the original text, we see this letter in the entire text we have prepared. This is the authority of the translator who maintains the original rhyme of the text in its translation.

Giriş

50

Klâsik edebiyat nazım geleneği dâhilinde kaleme alınan didaktik mahiyetteki eserler, bu geleneğin en büyük kollarından birini oluşturmaktadır. Nazmın kolayca ezberlenme imkânından istifade ile pek çok müellif, farklı ilim sahalarına ait konu ve meseleleri manzûm olarak kaleme almışlardır. Daha ziyade medrese talebelerine yönelik olarak vücuda getirilen bu eserler, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Sirâceddîn el-Uşî'nin kaleme aldığı *Emâlî Kasidesi* de bu eserler arasında yer almaktadır. Kaleme alındığı tarihten itibaren yoğun bir ilgiye mazhar olan bu eser, bilhassa Osmanlı sahasında tercüme ve şerhleriyle geniş bir alâka görmüştür.

Sirâceddîn Alî b. Osmân el-Ûşî ve Akâid Kasidesi

Bugün Kırgızistan sınırları içinde yer alan Oş'da dünyaya gelen ve Ûşî nisbesiyle anılan Sirâceddîn Alî b. Osmân XII. asır Matüridî kelamcılarındandır. Hayatı hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Ûşî, Karahanlı ve Selçuklu hâkimiyeti devirlerinde yaşamıştır. Maverâünnehir bölgesi âlimlerinden olan Sirâceddîn Alî, 575/1179 yılında vefat etmiştir. Hadis ve fıkıh sahasında eserler kaleme alan Matürüdî âliminin ismi, *Emâlî* ismiyle şöhret bulan manzûm akâidiyle anılmaktadır (Özbek, 1994, 264-265; Toprak, 2006, 66-68).

Kaynaklarda farklı isimlerle zikredilen bu kaside, ilk mısraının sonundaki "emâlî" ibaresiyle anılmış ve bu isimlendirme yaygınlık kazanmıştır. Bunun

yanı sıra, kâfiye harfi dolasıyla *el-Kasîdetü'l-Lâmiyye* ya da *el-Kasîdetü'l-Lâmiyye fi't-Tevhîd* isimlendirilmesi de görülmektedir. Bazı kaynaklarda ise manzumenin ilk mısraının başında yer alan ibarelerden hareketle *Kasîdetü Yekûlu'l-Abd* şeklinde anılmıştır. Bazı mütercim ve şârihler tarafından *el-Kasîdetü'l-Hanefiyye* ve *Lâmiyye-i Kelâmiyye* olarak da isimlendirilmiştir (Özbek, 1994, 268; Özervarlı, 1995, 73). Türkiye kütüphanelerinde 300'den fazla yazması bulunan bu akâit kasidesinin telif tarihine dair bir kayıt yoktur. Bu manzumenin Üşî tarafından bizzat talebelerine yazdırıldığı ifade edilmektedir. Kasidenin beyit sayısı, nüshalara göre farklılık göstermekte ve 66 ila 68 arasında değişmektedir. Ayrıca nüshalara göre ibare farklılıkların bulunduğu görülmektedir (Topaloğlu, 2008, 11).

İslâm akâidinin Matürîdî mezhebine göre inanç esaslarının muhtasar surette anlatıldığı *Emâlî* kasidesi, tamamıyla didaktik tarzda kaleme alınmıştır. Kelam kitaplarındaki ilahiyat, nübüvvet ve sem'îyyat şeklindeki tasnife, bu kasidede de bağlı kalınmıştır. Manzûm akâidnâmenin ilk bölümünde, Allah'ın tevhîdi ve sıfatları ele alınmıştır. Sonrasında peygamber ve meleklerle itikâdın farz, Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu dile getirilmiştir. Miracın hakikati, nübüvvetin şartları ve ashabın efdaliyet sıralaması ile bu bölüm tamamlanır. Semiyyat kısmında ise imânın şart ve sıhhati, cennet ve cehennem, kabir azabı, büyük günahlar gibi bahislere temas edilmiştir.

***Emâlî Kasîdesi* Tercüme ve Şerhleri**

Üşî'nin *Emâlî* manzûmesi, yazıldığı günden itibaren büyük bir alâka görmüş ve birçok tercüme ve şerhin konusu olmuştur. Yazma eser kataloglarından hareketle bu kaside üzerine 34 Arapça şerh ve tercümenin olduğu bildirilmektedir (Özbek, 1994, 272-275). Türkçe şerh ve tercümelerin sayısı da bir hayli fazladır. Yine yazma eser kataloglarından hareketle 2'si mensûr 10'u manzûm olmak üzere 12 tercüme, 12 adet de mensûr şerhinin olduğu kaydedilmiştir (İlhan, 2016, 26-27). Şüphesiz ki Türkçe tercüme ve şerhler, zikredilen rakamın üzerindedir. Mevlüt İlhan yüksek lisans çalışmasında, kaydettiği Türkçe tercümelerinin neşrine yer vermiştir. *Emâlî*'nin şimdilik bilinen ilk manzum Türkçe tercümesi, XVI. asır şeyhülislamlarından Hoca Sadeddîn Efendi'ye aittir (Kürkçüoğlu, 1954, 1-21).

Emâlî Kasîdesi'nin Farsça tercüme ve şerhleriyle alâkalı henüz bir çalışma yapılmamıştır. Durmuş Özbek, Brockelmann'a atıfla Muhammed b. Bahs Refikî ve Ahmed Darvize Ningarhari'nin şerhlerinden bahsetmekle birlikte bu eserlerin mahiyet ve muhtevasına dair bilgi vermemiştir (Özbek, 1994, 275). Şimdiye kadar bilinen tek Farsça manzum tercüme ise müterciminin hüviyetini tayin edemediğimiz *Necm-i Zeberkân*'dır. Mekteb-i Sultânî muallimlerinden Hâfız Refî'î Efendi, manzum Türkçe şerhine bu eseri derç etmiştir (el-Üşî,

1302). Bu manzum tercüme 66 beyitten müteşekkil olup asıl metinden farklı olarak *elif* harfi kafiyesindedir.

Farsça tercümelerden bir diğeri ise bu makalenin konusu olan eserdir. Müterciminin kimliği ve telif tarihine ait hiçbir kayda ulaşamadığımız bu eser, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih koleksiyonundaki 5339 numaralı mecmuada yer almaktadır. Bu nüsha, Farsça manzum *Emâlî* tercümesinin şimdilik bilinen tek nüshasıdır. 66 beyitten müteşekkil olan tercüme, Arapça aslı ile birlikte istinsah edilmiştir.

Nüsha Tavsîfi

Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih koleksiyonunda yer alan mecmua, 5399 numara ile mukayyettir. Yazmanın zahriyesinde, Sultan I. Mahmûd'un mührü ve vakıf kaydı yer alır. Eserin istinsah ve müstensihine dair hiçbir kayda rastlanmamaktadır. 173 varaktan oluşan bu yazma, 6 eseri havîdir. 180 X 125,122 X 71 mm. ebatlarındaki yazmanın tamamı, altın varak üzere cetvellidir.

Mecmuanın 1b-55a varakları arasında Fettahî-i Nişâbüri'nin gazel, rübâî ve kıtalardan oluşan divanı yer alır. Çift sütun olarak yazılan divânın girişinde altın varaklı süslemeler vardır. 51b-91a varakları arasında Fettahî-i Nişâbüri'nin *Kitâb-ı Esrârî ve Humârî* adlı eseri yer alır. Mensûr bölümler tek, manzum kısımlar çift sütun hâlinindedir. Mecmuanın üçüncü eseri, 91b-102a varakları arasında bulunan Nizâm Kârî-i Yezdi'nin şiirlerinden münthaptır. Bu üç eser 13 satır üzere siyah mürekkeple, talik hatla yazılmıştır. Başlıklar altın varakla işlenmiştir.

103b-152a varakları arasında, Reşîdüddîn-i Vatvat'ın *Sad Kelime*'sinin manzûm bölümü ve yine manzûm Türkçe tercümesi yer almaktadır. Arapça başlıklar sülûs-nesih, Farsça bölümler nestalik, Türkçeler ise nesih hatla 10 satır halinde yazılmıştır. 154b-166a varakları arasında, Şeref-i Buhârî'nin *Nâm-ı Hak* ismiyle meşhur olan manzûm ilmihâli vardır. Başlıklar kırmızı mürekkep ve nesihle, metin bölümü ise siyah mürekkep ve talikle yazılmıştır. Bu eser de 10 satır olarak kaleme alınmıştır. Mecmuanın son eseri, 166b-173a arasında bulunan *Emâlî Kasidesi* tercümesidir. Bu bölüm de 10 satır halinde siyah mürekkeple yazılmıştır. Tek müstensihin elinden çıktığı açıkça görülen yazmanın istinsahına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Sadece *Kitâb-ı Esrârî ve Humârî*'nin sonunda (فی تاریخ سته عشر) ifadesi yer almaktadır ki bu ifadeden katî bir neticeye ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Farsça Manzum *Emâlî* Tercümesi

Metnini neşre hazırladığımız bu eserin mütercimi hakkında hiçbir kayda tesadüf edemedik. Sadece asıl metnin tercümesinden ibaret olması, eserin hüviyetine dair bazı kayıtlardan bizi mahrum bırakmıştır. Tezkire ve benzeri kaynaklarda esere dair bir işaretin olmaması, bu hususta konuşmaya imkân

bırakmamaktadır. Fakat eserin yer aldığı mecmuadan hareketle bazı hususlar dile getirilebilir:

Mecmuadaki altı eserden ikisi, XV. asır şairlerinden Fettahî-i Nişâbüri'ye (ö. 1448?) aittir. Yine mecmuada şiir müntehabı bulunan Nizâm Kârî-i Yezdî (ö. 1462'den sonra) de bu asır şairlerindedir. *Sad Kelime* eserin sahibi Reşîdüddîn Vatvat (1182'den sonra) ise XII. asır şairlerindedir. Manzûm ilmihalin müellifi Şeref-i Buhârî, Maveraünnehir bölgesi âlimlerindedir. 1300 yılında vefat eden Buhârî'nin en meşhûr eseri *Nâm-ı Hak* ismiyle şöhret bulan manzum ilmihalidir. Yazıldığı tarihten itibaren büyük bir alâkaya mazhar olan bu eser, çok geniş bir coğrafyada tanınmış ve okunmuştur. Bugün bile Orta Asya'da *Penc Genc/Kitâb* olarak anılan ve her Müslümanın başucu kitabı hüviyetinde olan mecmuanın ikinci eseri Şeref-i Buhârî'nin *Nâm-ı Hak* adlı manzumesidir (Shahrani, 1991, 167-168).

Manzum Farsça *Emâlî* tercümesinin zikrettiğimiz eserleri havî bir mecmuanın içinde yer alması, eserin bu bölgede yazılmış olduğunu kanaatini güçlendirmektedir. Matürîdî akâidine dair bir eser olması da bu kanaatimizi desteklemektedir. Eserin yazım tarihiyle alâkalı karînelere daha zayıftır. XII ilâ XV. asır şairlerinin eserlerinin bir arada bulunması, tarihle ilgili tahminleri güçleştirmektedir.

Tercüme Esas Alınan Kaynak Metin

Mütercimim tercüme esas aldığı *Emâlî Kasîdesi* metni, 66 beyitten oluşmaktadır. Bu metin ile Bekir Topaloğlu, Hafız Refî'î Efendi ve Durmuş Özbek'in neşrettikleri metinler arasında birtakım farklılıklar vardır. Bazı beyitler hazırladığımız metinde bulunmadığı gibi, metnimizde yer alan üç beyite de diğer neşirlerde tesadüf olunmaz. Bunun yanı sıra birkaç beytin sıralamasında farklılıklar mevcuttur. Ayrıca beyitlerde, ibare düzeyinde varyantların olduğu da görülmüştür.

Her üç neşirde 10. sırada bulunan beyit, hazırladığımız metinde yer almamaktadır. 24 ve 25. beyitler ise takdîm tehir yönünden farklıdır. Hazırladığımız metindeki 30. beyit, diğer üç nüshanın hiçbirinde yoktur. Topaloğlu neşrinde 40, diğerlerinde 39. beyit olarak yer alan Yezîd'in tel'ini ile ilgili beyit de metnimizde yer almaz. Hazırladığımız metindeki 48. beyit ise diğer neşirlerde yoktur. Bu beytin yerinde, haram ve helalin rızık olduğunun ifade edildiği beyit vardır. Hazırladığımız metindeki 57 ve 58. beyitler, diğer neşirlerdeki 19 ve 20. beyitlerdir. Bizim metnimizde yer alan 59. beyit, diğer neşirlerin hiçbirinde yoktur. Topaloğlu neşrindeki 62. Beyit ise bizim metnimizde ve diğer neşirlerde yoktur.

Mütercimimizin tercüme esas aldığı metin ile diğer neşirler arasındaki en dikkat çekici farklılık, Yezîd'in tel'îni ile ilgili beyittir. Şöyle ki bu hususta, Matürîdî imamları arasında da temelde olmasa da görüş farklılıkları vardır. Bu durum mütercimin bir tasarrufu olarak görülebilir. Helâl ve haramın rızık olduğuyula ilgili beyit ise farklı olmakla birlikte konu itibariyle birbirine muvâfıktır.

Tercüme Dili ve Usûlü

Mütercim *Emâlî Kasîdesi*'ni tercüme ederken asıl metne büyük ölçüde sâdık kalmış ve aynı ifade sadeliği korunmaya çalışılmıştır. Kelâmî bir metin olması itibariyle, ilgili sahanın ıstılahları önemli ölçüde muhafaza edilmiştir. Bunun yanı sıra behîşt, dûzâh, peygamber gibi yaygın olarak kullanılan Farsça kelimeler Arapça ibarelerin karşılığı olarak tercih edilmiştir.

Mütercim nazmın imkân tanıdığı ölçüde, asıl metne sadık kalmıştır. Pek çok beyit sentaksı dahi korunarak tercüme edilmiştir. Aşağıdaki beyitler bu tercüme usulün karakteristik örneğidir:

صفات الذات و الأفعال ظراً	قديمات مصونات الزوال
صفات و ذات و افعال سراسر	قديمند و مصونند از زوالي

و ما ان جوهر ربّي و جسم	و لا كلّ و بعض ذو اشمالي
نه جسم است و نه جوهر حق تعالي	نه كلّ و بعض باشد ذو اشمالي

و حق امر معراج و صدق	ففيه نص اخبار عوالي
بود معراج حق و صدق اينست	که نص آمد باخبار عوالي

Mütercim nadiren de olsa bazı beyitleri meâlen tercüme etmeyi tercih etmiştir:

و ليس الاسم غيراً للمسمى	لدي اهل البصيرة خير آلي
تو اسم و هم مسمي را يكي دان	چنين آيد بما نقل از موالي

و ختم الرّسل بالصّدر المعلا	بني هاشمي ني جمال
رسالت ختم مي دان بر محمد	اگر از اصل او و خير آيي

İmlâ Hususiyetleri

İmlâyla ilgili dikkat çeken hususların başında, kaynak metnin son hecelerindeki (ى) harfidir. Asıl metnin sadece birkaç beytinin sonunda (ى) bulunurken neşre hazırladığımız metnin tamamında bu harfi görmekteyiz. Bu durum, tercümesinde metnin asıl kafiyesini koruyan mütercimmin bir tasarrufu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinde *çu, çun, çonân* kelimeleri hem (چ) hem (چ) harfiyle yazılmıştır.

Farsçanın eski bir imlâ hususiyeti olan (د)ların (د) şeklinde yazılması; bazı *Hudâ, peder, mâder* kelimelerinde tercih edilmiştir. Diğer kelimelerde böyle bir tasarrufta bulunulmamıştır.

(به) edatı bazı kelimelerde bitişik yazılmıştır.

(را) ve (است) ekleri kelimelerden ayrı yazılmıştır.

Ayrıca müstensih bazı harflerin noktalarını ihmâl ettiği gibi bazılarını da noksan koymuştur. Bu durum kaynak metinde de görülmektedir.

Sonuç

Birçok dile tercüme ve şerhi yapılmış olan Emâli Kasidesinin metnini neşrettiğimiz Farsça tercüme Arapça asıl metne sadık kalınarak yapılmıştır. Tercümede bazı kelama dair kavramlar olduğu gibi bırakılmıştır, herhangi anlamsal kaymalar yer almamış, anlamlarda eksikliler bırakılmamış ve eklemeler yapılmıştır. Bazı mısralarda kelime kadrosu aynen muhafaza edilmiştir. Kasidenin kafiyesinin korunmuş olması da tercümenin bir başka özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kasidenin müellifi ve tercümenin içinde yer aldığı mecmuada yer alan diğer müelliflerin çoğunun Maveraünnehir bölgesi âlim ve şairlerinden olması Farsça tercümenin de bu bölgede yaşayan âlimlerden birine ait olma ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak elimizde herhangi bir veri olmadan kesin bir şey söylemek doğru olmayacaktır.

Netice itibariyle pek çok kez tercüme ve şerh edilen *Kaside-i Emâli*'nin müellifi bilinmeyen bu manzum Farsça tercümesinin neşredilmesi konu ile ilgili araştırma yapan araştırmacılara ve literatüre katkı sağlayacaktır.

Metin

بسم الله الرحمن الرحيم

- 166b يقول العبد في بداء الامالي 1
بتوحيد و نظم كاللالي
بتوحيدي و نظم جون لآلي
و موصوف بأوصاف الكمالي 2
باوصاف صفات ذوالكمال
هو الحق المقدر ذوالجلالي 3
كه حق است و مقدر ذوالجلالي
و لكن ليس يرضي المحالي 4
نه راضي باشد از امر محالي
167a صفات الله ليست عين ذات 5
نه باوي اتصال نه انفصالي
قديمات مصونات الزوال 6
قديمند و مصونند از زوالي
و ذاتا عن جهات السنّت خالي 7
بدانش نه جهات نه و حوالي
لدي اهل البصيرة خير آلي
چنين آيد بما نقل از موالي
167b و لا كلّ و بعض نو اشتمالي 9
نه كلّ و بعض باشد ذو اشتمالي
كلام الرّب عن جنس المقالي 10
كلام حق منزّه از محالي
بلا وصف التمكن و اتصالي 11
و ما ان جوهر ربّي و جسم
نه جسم است و نه جوهر حق تعالي
و ما القران مخلوقا تعالي
نه محدث هست قرآن و نه مخلوق
و ربّ العرش فوق العرش لكن

- 12 خذاي تحت بر تخت است لیکن
و مَا التَّشْبِيهِ لِلرَّحْمَنِ وَجْهًا
فصن عن ذاك اصناف الالهالي
نماند هیچ چیزی با خدا را
- 13 و لايمضي علي الرحم[ان] وقت
و ازمان و احوال مجالي
نه وقتي نه دمي بر حق گذشته
و مستغن الهی عن نساء
- 14 و مستغن الهی عن نساء
خدای ماهست مستغنی ز اولاد
و اولاد اناث او رجال
و کر مادر پذیر زن یا ابن خالی
- 15 كذا عن كل ذي عون و نصر
تفردنوالجلالي و المعالي
نیازش نیست باعون و بنام
منزه از همه در کل حالی
- 16 يميت الخلق قهراً ثم يُحيي
و يخزيهم علي وفق الخصال
ستاند جان خلق و جان دهد باز
و یخزیهم علی وفق الخصال
- 17 لأهل الخير جنابت و نعماء
و الكفار ادراك النكالي
مر اهل خیر را جنّات بخشد
و الکفار ادراک النکالی
- 18 يراه المؤمنون بغير كيف
و ادراك و ضرب من مثال
یراه المؤمنون بغير کیف
و ادراک و ضرب من مثال
- 19 نه بینند مؤمنان همچون خدا را
و بلا ادراك و صف اتصال
نه بینند مؤمنان همچون خدا را
و بلا ادراک و صف اتصال
- 20 فينسون النعيم اذا رأوه
و یا خسران اهل الاعتزال
فراموش چنان کنند در آن دم
و یا خسران اهل الاعتزال
- 21 فراموش چنان کنند در آن دم
و ما ان فعل اصلاح نو اقتراض
شود خسران باهل اغفر نایی
و ما ان فعل اصلاح نو اقتراض
- 22 و ما ان فعل اصلاح نو اقتراض
و ما ان فعل اصلاح نو اقتراض
نباشد فعل اصلاح فرض بر حق
و ما ان فعل اصلاح نو اقتراض
- 21 و فرض لانرم تصديق رُسل
و املاك كرام بالتواك
رسل را فرض شد تصدیق کردن
و املاک کرام بالتواک
- 22 و ختم الرّسل بالصّدر المعلا
ملايك را چنان تصدیق بالی
و ختم الرّسل بالصّدر المعلا
بنی هاشمی ذی جمال
- رسالت ختم می دان بر محمد
اگر از اصل او و خیر آیی

- 23 امام الأنبياء بلا اختلاف و تاج الأصفياء لاحتمال
امام انبياء او شد بلا شك
- 24 و حق امر معراج و صدق ففیه نص اخبار عوالي
بود معراج حق و صدق اینست
- 25 و باق شرعه في كل وقت و باق شرع و دینش تا قیامت
اساس شرع و دینش تا قیامت
- 26 و ان الأنبياء لفي امان و ان الأنبياء لفي امان
جميع انبياء اندر امانند
- 27 و ما كانت نبي قط انثي و لا عبد و شخص نو افتعالی
نشدد هرگز پیمبر زن نه بنده
- 28 و ذوالقرنین لم يعرفت نبياً و لا لقمان فاحذر عن جدالي
نداند کس که ذوالقرنین [و] لقمان
نمی هشتند یا نه از شمالی
- 29 و عیسی سوف یاتی ثم یتوی لدجال شقی ذی خبالی
بیامد عیسی و دجال بکشدد
شود او نیز چون شخص جدالی
- 169b و ما اکل البرایا فهو رزق و ما اکل البرایا فهو رزق
حلال هم حرام رزق هر دو
حلال هم حرام رزق هر دو
- 31 کرامات الولی بدار دنیا کرامات الولی بدار دنیا
کرامات ولی را حق همی دان
- 32 و لم نفضل ولی قط دهرأ و لم نفضل ولی قط دهرأ
ولی را نیست فضلی بر نبی هیچ
- 33 و للصدیق رجحان جلی و للصدیق رجحان جلی
بود صدیق را رجحان بر اصحاب
- 34 و للفاروق رجحان و فصل و للفاروق رجحان و فصل
چنین دان گر زقوم امتثالی
علی العثمان ذی النورین عالی

- بدان فاروق را بر دیگران به
35 و نو التورین حقا كان خيراً
چنین کو گر نه اهل اعتزالی
170a من الكرار في صف القتالي
بود عثمان را زایشان تفاوت
36 و للکرار فضل بعد هذا
علي را فضل شد زانکه ولي شد
37 و للصديقة الرجحان فاعلم
بود صديقه را رجحان بزهره
38 و ايمان و المقلد نو اعتبار
بايمان مقلد اعتبار است
39 و ما عذر لنبي عقل بجهل
نباشد عذر هرگز عاقلی را
40 و ما ايمان شخص حال بأس
بحال بأس ايمان نیست مقبول
41 و ما افعال خير في حساب
نه از ايمان بود افعال نیکو
42 و لايقضي بكفر و ارتداد
نگردد کافر و نه نیز مرتد
43 و من ينوي ارتداداً بعد دهر
کسی که گویدش کافر بکردم
44 و لفظ الكفر من غير اعتقاد
بطوع گر کسی بگوید لفظ کفری
45 و لا يحکم بكفر حال سُکر
بلفظ کفر کس کافر نگردد
- چنین کو گر نه اهل اعتزالی
170a من الكرار في صف القتالي
چنین می دان اگر فرخنده فالی
علي الأغيار طراً لاتبالي
بود شیر خدا و تیز وصالی
علي الزهرا في بعض الخلامي
ببعضی از خصال انتحال
بانواع الدلائل كالنصالي
اگر از اهل صدق و اتکالی
بخلاق الاسافل و الاعالي
ز عرفان خدا از اعتقالی
170b بمقبول لفقد الامثالي
از آنکه نیست او را امثالی
من الايمان مفروض الوصالي
مکن انکار این تو از ملالی
بعهر او بقتل و اختزالي
کسی از فسق قتل و اقتبالی
بصرعن دين حق ذا انسلالي
بحال اندر شود نه در امالی
بطوع رددین باغتفالي
شود کافر از ان از بی محالی
171a بما يهدي و يلغو بارتجال
بگاہ مستیش از بدخیالی

- 46 و ما المعدوم مرئياً و شيئاً
لمعني لاح في يمن الهلالي
ازان معني كه هست او در هلالي
- 47 و غيران المكون لا كاشيا
مع التكوين خذ لاكتحالي
درست است اين سخن گير اکتحالي
- 48 و للموتات اسباب كثير
و ما للعبد فيه من محالي
در اوينده ندارد از مجالي
- 49 و في الاجداث عن توحيد ربي
سييلي كل شخص بالسوالي
بود حق ارشاد هم رجالي
- 50 و للكفار و الفساق بغضا
عذاب القبر من سوء الفعالي
171b عذاب گورستان از بدفعالي
- 51 حساب الناس بعد البعث حق
فكونوا بالتحرز عن وبالي
اگر معصوم و ور صاحب وبالي
- 52 و يعطي الكتب و بعضا نحو يماني
حساب خلق حق دان در قيامت
و بعضاً نحو ظهري او شمالي
- 53 و حق وزن اعمال و جري
كتاب بعض را مر دست راست دان
بود مر بعض را اندر شمالي
- 54 و مرجو شفاعة اهل خير
علي متن الصراط بلا اهتبالي
ولي وزنش نه وزن و نه اکتبالي
- 55 و للدعوات تاثير بليغ
اصحاب كبار دان شفاعت
ز اهل خير از نيكو خلالي
- 56 و دنيا نا حديث و الهبولي
وقد ينفيه اصحاب الضلالي
172a مكن انكار اگر نه از قوم قتالي
- 57 و للجنابت و النيران كون
عديم الكون فاسمع باختذالي
قديم او را بدان كو لايزالي
- عليها مر احوال خوالي

- بہشت و دوزخ و ولدان و اغلال
58 و لا یغنی الجحیم و لا الجنان
و ما اهلوهما اهل انتقالي
و و ام اهل شان بی انتقالي
بماند دوزخ و جنت همیشه
59 فطاعات العباد دلیل عفو
و لم یصلح معیناً للدلالي
تو طاعت را دلیل عفو می دان
نه علت خوان اگر نیکو خصالي
60 دخول الناس في الجنات فضل
172b من الرحمن یا اهل الأمالي
دخول جنت از فضل خدا دان
اگر صد سال رخ بر خاک مالي
61 و نو الأیمان لا یبقي مقيماً
بشوم الذنب في دار اشتغالي
و گر بودست او در بد سگالي
62 فحوضوا فيه حفظاً و اعتقاداً
تنالوا جنس اصناف المنالي
بیاموز آن باولاد و اهالي
63 لقد البست و للتوحيد نظماً
بدیع الشكل كالسحر الحلالي
لباسی از عقیدت چون لالی
64 یسلي القلب كالبشري بروح
و یحیی الروح كالماء الزلالي
چنانکه تشنه از آب زلالي
65 و كونوا عون هذا العبد دهرًا
173a بذكر الخیر في حال ابتهالي
بذكر خیر و وقت ابتهالي
دعای ناظمش از لطف می کو
66 لعل الله یعفوه بفضل
و یعطیه السعادة في المالی
مگر ایزد کند رحمت ز لطفش
که او را رحمت آمد ابتلالي

تمت الكبار بعون الله الوهاب

Kaynakça

- el-Ûşî, S. (1302). *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*. (Hafız Refi'î Efendi Çev.) Mahmûd Bey Matbaası, Dersaâdet.
- İlhan, M. (2016). *Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Kürkçüoğlu, K. E. (1954). "Lâmiyye-i Kelâmiyye" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (III, 1-2, ss. 1-21) Ankara.
- Özbek, D. (1994). "el-Uşî ve 'Kasîdetü'l-Emâlî" *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (5, ss. 261-308) Konya.
- Özervarlı, M. S. (1995). "el-Emâlî" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. (11, s. 73-75) İstanbul.
- Shahrani, M. N. (1991). "Local Knowledge of Islam and Social Discourse in Afghanistan and Turkistan in the Modern Period" (Ed. R. L. Canfield) In *Turko-Persia in Historical-Perspective*. England: Cambridge University Press (ss. 161-188).
- Topaloğlu, B. (2008). *Sirâceddîn Alî b. Osmân el-Ûşî, Emâlî Şerhi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Toprak, M. S. (2006). "Alî b. Sirâceddîn el-Ûşî: Hayatı ve Eserleri", *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* (XXIII, ss.65-86) İzmir.